

М.А. Латинін,
д.держ.упр., доц., завідувач кафедри
економічної політики ХарРІ НАДУ;
С.І. Канцевич,
аспірант Інституту тваринництва УААН

ПОДАТКОВИЙ МЕХАНІЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИКІВ МОЛОКА В УКРАЇНІ

Розглянуто дію податкового механізму як складової частини механізму державної підтримки виробників молока в Україні.

Ключові слова: податковий механізм, державна підтримка, молочне скотарство, виробництво молока.

Кризові явища, що виникли в молочному скотарстві протягом 1990 – 2007 рр. були викликані в першу чергу відсутністю ефективного фінансово-економічного механізму підтримки галузі з боку держави. Перспектива вступу України до СОТ особливо гостро ставить перед державою необхідність удосконалення механізму державної підтримки вітчизняних товаровиробників через його низьку ефективність.

Дослідженням проблеми ефективності оподаткування сільськогосподарських товаровиробників займалися багато вчених, зокрема С. Климчук [18], О. Лехно [19], О. Марусік [20], Н. Пилипенко [21], Л. Синявська [23] та ін.

Метою статті є визначення ролі податкового механізму в системі державної підтримки виробників молока в Україні.

Податки є важливою ланкою фінансових відносин у суспільстві, і як форма фінансових відносин виникають з появою держави. З розвитком товарно-грошових відносин оподаткування здійснюється в грошовій формі. Податки – це обов’язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат.

Система оподаткування – це продукт діяльності держави, її важливий атрибут. Кожна держава формує свою систему оподаткування з урахуванням досвіду інших країн, стану економіки, розвитку ринкових відносин, національних особливостей, необхідності виконання конкретних економічних і соціальних завдань.

Становлення системи оподаткування в Україні почалося з ухваленням Закону України “Про систему оподаткування” [1]. У ньому було визначено принципи побудови і призначення системи оподаткування, надано перелік податків, зборів, названо платників та об’єкти оподаткування. Таким чином, було закладено основи системи оподаткування, створено передумови для її наступного розвитку.

З огляду на зміни в податковій політиці держави необхідність подальшого вдосконалення оподаткування 2 лютого 1994 р. було ухвалено другий варіант Закону України “Про систему оподаткування” [2]. Третій варіант цього Закону Верховна Рада України ухвалила 18 лютого 1997 р. [3].

В останньому варіанті Закону дано більш повне та чітке визначення принципів побудови системи оподаткування, понять цієї системи (платники податків і зборів, об’єкти оподаткування); обов’язків, прав і відповідальності платників податків; видів податків, зборів і порядку їх зарахування до бюджету та державних цільових фондів.

Система оподаткування – це сукупність податків і зборів (обов’язкових платежів), що стягуються в порядку, установленому відповідними законами держави, до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів.

Основними принципами побудови системи оподаткування в Україні є:

- стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності;
- стимулювання науково-технічного прогресу, технологічного оновлення виробництва, виходу вітчизняного товаровиробника на світовий ринок високотехнологічної продукції;
- обов’язковість;
- рівнозначність і пропорційність;
- рівність, недопущення будь-яких виявів податкової дискримінації;
- соціальна справедливість;
- стабільність;
- економічна обґрунтованість;
- рівномірність сплати;

- компетентність;
- єдиний підхід;
- доступність.

На жаль, не всі з вищенаведених принципів реалізовано в законодавчих актах щодо окремих податків.

Одними з інструментів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є пільгове оподаткування та виплата дотацій у вигляді повернення виробнику суми податку на додану вартість. Так, 23 грудня 1997 р. було прийнято Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” № 770/97-ВР [4], відповідно до якого п. 6.2 ст. 6 було доповнено пп 6.2.6, згідно з яким продаж переробним підприємствам молока та м’яса живою вагою здійснюється за нульовою ставкою податку на додану вартість. Ст. 11 доповнена п. 11.21, згідно з яким до січня 1999 р. сума податку на додану вартість, що сплачується до бюджету переробними підприємствами за реалізовані молоко та молочну продукцію, м’ясо та м’ясопродукти, спрямовується виключно для виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м’ясо в живій вазі. З метою визначення порядку нарахування та використання сум цих дотацій Кабінет Міністрів України видав такі постанови:

- “Про затвердження Порядку нарахування та виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м’ясо в живій вазі” [10];

- “Про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998 р. №145” [11];

- “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998р. № 1096” [12].

Президентом України 23 березня 1998 р. був виданий Указ № 215 “Про заходи щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва” [14], в якому передбачалось зниження податкового тиску та спрощення механізму сплати сільськогосподарськими товаровиробниками податків і зборів (обов’язкових

платежів) шляхом переходу до справляння єдиного (фіксованого) податку, а також реструктуризація заборгованості підприємств агропромислового комплексу перед державою та її часткове списання. Відповідно до даного Указу були прийняті:

– Закон України від 1 січня 1999 р. № 320-XIV “Про фіксований сільськогосподарський податок” [5], в якому визначений механізм справляння фіксованого сільськогосподарського податку, що сплачується сільськогосподарськими товаровиробниками у грошовій формі;

– Закон України від 16 березня 2000 р. № 1565-III “Про списання та реструктуризацію заборгованості зі сплати податків і зборів (обов’язкових платежів) платників податків у зв’язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств” [6].

Розглянемо більш детально механізм справляння фіксованого сільськогосподарського податку. Фіксований сільськогосподарський податок – це податок, який не змінюється протягом визначеного Законом № 320-XIV терміну і справляється з одиниці земельної площі. Даний податок сплачується в рахунок податку на прибуток підприємств; плати (податку) за землю; комунального податку; збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету; плати за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності; а також збору за спеціальне водокористування. Інші податки та збори (обов’язкові платежі), визначені Законом України від 24 червня 1991р. № 1251-XII “Про систему оподаткування” сплачуються сільськогосподарськими товаровиробниками в порядку і розмірах, визначених законодавчими актами України. Об’єктом оподаткування для платників фіксованого сільськогосподарського податку є площа сільськогосподарських угідь. Ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки, проведеної станом на 1 липня 1995 р., відповідно до Методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Указу Президента України “Про заходи щодо підтримки цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників” від 11 червня 1998 р. № 614 [15] був прийнятий Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про податок

на додану вартість” від 18 лютого 1999 р. №442-XIV [9], згідно з яким пункт 11.21 статті 11 Закону України від 23 грудня 1997 р. № 770/97-ВР подовжено до 1 січня 2004 р., за яким сума податку на додану вартість, що повинна сплачуватися переробними підприємствами усіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти у повному обсязі спрямовується виключно для виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі. Сума податку на додану вартість, що підлягає сплаті до бюджету сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності за реалізовані ними молоко, худобу, птицю, вовну, а також за молочну продукцію та м'ясопродукти вироблені у власних цехах, повністю залишається у розпорядженні цих сільськогосподарських підприємств і спрямовується на підтримку власного виробництва тваринницької продукції. Порядок нарахування і використання зазначених коштів було встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 1999 р. № 805 [13].

З метою поліпшення забезпечення матеріально-технічними ресурсами сільськогосподарських товаровиробників Президентом України був виданий Указ “Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників” від 2 грудня 1998 р. № 1328 [16], за яким було встановлено, що з 1 січня 1999 р. і до 1 січня 2004 р. не підлягають сплаті до бюджету суми податку на додану вартість, які нараховуються сільськогосподарськими товаровиробниками-платниками податку на додану вартість щодо операцій з продажу (товарів, робіт, послуг) власного виробництва, включаючи продукцію (крім підакцизних товарів), виготовлену на давальницьких умовах із власної сільськогосподарської сировини, крім операцій з продажу переробним підприємствам молока та м'яса живою вагою. Даний Указ втратив чинність на підставі Указу Президента від 23 травня 2000 р. № 696/2000 [17]. Проте Законом України від 13 липня 2000 р. № 1874-III “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” дія Указу Президента України від 2 грудня 1998 р. №1328 була подовжена [7].

18 січня 2001 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 рр.” № 2238-

III [8], згідно з яким було передбачено збереження до 1 січня 2004 р. вищезазначених податкових пільг та сплати фіксованого сільськогосподарського податку. Протягом наступних років відповідними законами про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” подовжувалась дія пп 6.2.6 та п. 11.21, які на сьогодні є чинними.

Деякі експерти зазначають, що сьогодні не всі господарства можуть в повному обсязі отримати цю фінансову підтримку з боку держави. Дотація у вигляді повернення ПДВ за багато років існування не вплинула ані на збільшення поголів'я корів, ані на активізацію виробництва молока в Україні. Тобто державна підтримка, що існує сьогодні, неефективна, не сприяє нарощуванню обсягів виробництва молока в Україні [22].

Підтвердженням цих слів слугує аналіз чисельності поголів'я корів (табл. 1) та обсягів виробництва молока (табл. 2) в Україні протягом 1990 – 2006 рр.

Аналіз даних табл. 1 показує, що протягом 1990 – 2006 рр. чисельність поголів'я корів в усіх категоріях господарств скоротилась з 8,4 млн голів до 3,4 млн голів, або на 60,1 %. Ці зміни відбулися за рахунок сільськогосподарських підприємств, де поголів'я скоротилося з 6,2 млн голів до майже 0,8 млн, або на 87,7 %. Як наслідок, сьогодні питома вага корів, які зосереджені в сільськогосподарських підприємствах складає лише 22,8 % від загальної чисельності поголів'я в Україні.

Таблиця 1

Чисельність поголів'я корів в окремих категоріях господарств

Рік	Усі категорії господарств		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	тис. голів	у % до 1990 р.	тис. голів	у % до 1990 р.	тис. голів	у % до 1990 р.
1990	8378,2	–	6191,6	–	2186,6	-
2000	4958,3	59,2	1851,0	29,9	3107,3	142,1
2001	4918,1	58,7	1675,2	27,1	3242,9	148,3
2002	4715,6	56,2	1401,8	22,6	3313,8	151,5
2003	4283,5	51,1	1100,0	17,8	3183,5	145,6
2004	3926,0	46,9	949,9	15,3	2976,1	136,1
2005	3635,1	43,3	866,2	14,0	2768,9	126,6

2006	3346,7	39,9	764,0	12,3	2582,7	118,1
------	--------	------	-------	------	--------	-------

Аналогічна ситуація склалась і з виробництвом молока (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво молока в Україні протягом 1990 – 2006 рр.

Рік	Усі категорії господарств		Сільсько-господарські підприємства		Господарства населення	
	тис. т	у % до 1990 р.	тис. т	у % до 1990 р.	тис. т	у % до 1990 р.
1990	24508,3	–	18634,1	–	5874,2	-
2000	12657,9	51,6	3668,7	19,7	8989,2	153,0
2001	13444,2	54,9	3636,5	19,5	9807,7	166,9
2002	14142,4	57,7	3468,1	18,6	10674,3	181,7
2003	13661,4	55,7	2680,1	14,4	10981,3	186,9
2004	13709,5	55,9	2533,2	13,6	11176,3	190,3
2005	13714,4	56	2582,5	13,9	11131,9	189,5
2006	13286,9	54,2	2454,0	13,2	10832,9	184,4

Аналіз даних табл. 2 показує, що обсяги виробництва молока в цілому по Україні скоротились з 24,5 млн т у 1990 р. до 13,2 млн т у 2006 р., або на 45,8 %, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах з 18,6 млн т до 2,4 млн т, або на 86,8 %.

Незважаючи на прийняття низки заходів щодо вдосконалення державної підтримки сільськогосподарських виробників, остання на сьогодні залишається неефективною, оскільки не сприяє збільшенню чисельності поголів'я корів та обсягів виробництва молока.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про систему оподаткування” від 2 лютого 1994 р. № 3904-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” від 18 лютого 1999 р. №442-ХІV // ВВР України. – 1999. – № 15. – С. 88.
3. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” від 13 липня 2000 р. № 1874-ІІІ // ВВР України. – 2000. – № 40. – С. 339.
4. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” від 23 грудня 1997 р. № 770/97-ВР // ВВР України. – 1998. – № 17. – С. 83.
5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про податок на додану вартість” від 23 грудня 1997 р. № 770/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
6. Закон України “Про списання та реструктуризацію заборгованості зі сплати податків і зборів (обов’язкових платежів) платників податків у зв’язку з реформуванням сільськогосподарських підприємств” від 16 березня 2000 р. № 1565-ІІІ // ВВР України. – 2000. – № 21. – С. 164.

7. Закон України “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 рр.” від 18 січня 2001 р. № 2238-III // ВВР України. – 2001. – № 11. – С. 52.
8. Закон України “Про фіксований сільськогосподарський податок” від 1 січня 1999 р. № 320-XIV// ВВР України. – 1999. – № 5-6. – С. 39.
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997 р. № 77/97-ВР. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 липня 1998 р. № 1096” від 2 жовтня 1998 р. № 1578 // Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України : збір. законодавства України. – 1999. – № 1. – С. 17.
11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1998р. №145” від 15 липня 1998 р. № 1096 // Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України : збір. законодавства України. – 1998. – № 11. – С. 94.
12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку нарахування та виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі” від 16 лютого 1998 р. № 145 // Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України : збір. законодавства України. – 1998. – № 6. – С. 8.
13. Постанова Кабінету Міністрів України “Про Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі” від 12 травня 1999р. № 805 // Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України : збір. законодавства України. – 1999. – № 7. – С. 230 – 238.
14. Указ Президента України “Про заходи щодо державної підтримки сільськогосподарського виробництва” від 23 березня 1998 р. № 215 // ОВУ. – 1998. – № 6. – С. 881-882.
15. Указ Президента України “Про заходи щодо підтримки цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників” від 11 червня 1998 р. № 614 // ОВУ. – 1998. – № 24. – ст. 869. – С. 2.
16. Указ Президента України “Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників” від 2 грудня 1998 р. № 1328. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
17. Указ Президента України “Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 2 грудня 1998 року № 1328” від 23 травня 2000 р. № 696/2000 // ОВУ. – 2000. – № 21. – Ст. 854. – С. 7.
18. *Климчук С.В.* Вплив системи оподаткування на економіку сільськогосподарських підприємств АПК Криму та шляхи її удосконалення: автореф. дис. ... к.е.н. : 08.06.01 / Кримський державний аграрний університет. – Сімферополь, 1999. – 17 с.
19. *Лехно О.І.* Удосконалення податкового менеджменту (на прикладі сільськогосподарських підприємств Криму) : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.06.02 / Кримський держ. аграр. ун-т – Сімферополь, 2000 – 17 с.
20. *Марусік О.О.* Економічний механізм стимулюючої системи оподаткування сільського господарства : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.08.02 / Південний філіал “Кримський агротехнологічний університет” Національного аграрного університету – Сімферополь, 2006. – 21 с.
21. *Пилипенко Н.М.* Податково-дотаційний менеджмент у сільському господарстві : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.06.02 / Сумський держ. аграр. ун-т. – Суми, 1998. – 14 с.
22. *Силивончик А., Татаренко Г.* Нестадное чувство // Бизнес. – 2007. – №. 47. – С. 154.
23. *Синявська Л.В.* Оподаткування сільськогосподарських підприємств та шляхи його вдосконалення : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.04.01 / Нац. наук. центр “Інститут аграрної економіки” Української академії аграрних наук. – К., 2006. – 18 с.

Latynin M.A., Kantsevich S.I. The tax mechanism as an element of the state support of manufacturers of milk in Ukraine.

Action of the tax mechanism, as component of the mechanism of the state support of

manufacturers of milk in Ukraine is considered

Key words: The tax mechanism, the state support, dairy cattle breeding, manufacture of milk.

***Латынин Н.А., Канцевич С.И.* Налоговый механизм, как элемент государственной поддержки производителей молока в Украине.**

Рассматривается действие налогового механизма как составной части механизма государственной поддержки производителей молока в Украине.

Ключевые слова: налоговый механизм, государственная поддержка, молочное скотоводство, производство молока.